

"אנתולוגיית מספרו" ואביגדור המאירי: חרוזי הפרסומות לסיגריות של חברת האחים מספרו בעיתונות העברית, 1923–1925

עמי צורן ואורית יעל

תקציר

המאמר חוקר את המודעות המחורזות שפרסמה חברת הסיגריות מספרו בעיתון **דאר היום** בשנים 1923–1925, פרי עטו של המשורר והסופר אביגדור המאירי, ככל הנראה. המודעות, שכונו "אנתולוגיית מספרו", הכילו תגובות שנונות והומוריסטיות לאירועים תרבותיים, חברתיים ופוליטיים ביישוב היהודי ובעולם, בשילוב ציטוטים מהתנ"ך ומיצירות ספרות ושירה עבריות ומתורגמות.

המאירי, שפנה לכתוב פרסומות עקב מצוקה כלכלית, הניח את הבסיס לפרסומות מחורזות בעיתונות העברית כעשור לפני משוררים כאברהם שלונסקי, לאה גולדברג ונתן אלתרמן. קיומה של ה"אנתולוגיה" במשך שנתיים מעיד על שביעות רצון המפרסם והקוראים מתרומתה לשיווק הסיגריות.

ה"אנתולוגיה" השפיעה על תרבות הפרסום העברית ביצירת תבנית פרסום מחורזת חדשנית ויצירתית, בקשירת צריכה של מוצרים לערכים לאומיים ותרבותיים, בתרומה ללגיטימציה של פרסום מסחרי בידי סופרים ומשוררים, לעירוב בין ספרות גבוהה לפרסום וייתכן אף שלהצלחה המסחרית של חברת מספרו בארץ ישראל.

מילות מפתח: אביגדור המאירי, סיגריות מספרו, פרסומות מחורזות, דאר היום

לאחר הבחירות לעיריית תל אביב בשנת 1925 פורסמה בעיתון **דאר היום** מודעת פרסומת בזו הלשון:

תוצאות הבחירות

השמעת חביבי את תוצאות הבחירות?

בתל אביב העיר?

כל המפלגות בחרו פה אחד

ב"תבור" ו"אמיר"¹

מרובע קצר זה הוא אחד מעשרות "שירים" (מרובעים) שכתב ופרסם המשורר, הסופר, המחזאי, העיתונאי הידוע אביגדור המאירי בעיתון **דאר היום** בשנים 1923–1925. מרובעים

אלה נכתבו באותיות קטנות ומנוקדות ושולבו במודעות הפרסומת של חברת הסיגריות מספרו ששיווקה את הסיגריות שלה בארץ ישראל ופרסמה אותן גם בעיתונות העברית היומית משנת 1921. המאירי, העורך הספרותי של דאר היום, ניסח את המודעות של מספרו כשירים קצרים ומחורזים וכינה אותם "אנתולוגיית מספרו". במאמר נציג את סיפורה של האנתולוגיה, נשרטט את דמותו של הכותב, נעמוד על ייחודם וראשוניותם של השירים ונשפוך אור על דמותה של חברת מספרו בדגש על מגמות הפרסומת שנקטה. נוסף על כך נשתדל לבאר את ייחודה של האנתולוגיה מבחינת צורתם של המרובעים, מבנם ותוכנם ואת החותם שהותירה על כתיבת פרסומות מחורזות בידי משוררים עבריים, פרקטיקה שנעשתה ידועה ומקובלת בשנות השלושים.

מבוא

חברת הסיגריות מספרו נוסדה בשלהי המאה התשע-עשרה במצרים על ידי שני אחים לא-יהודים ממוצא צרפתי. החברה החלה לפעול בארץ ישראל בשנת 1921 ובמשך למעלה משלושים שנה הייתה היצרנית הגדולה ביותר של סיגריות בפלשתינה המנדטורית. עד לסגירתה בשנת 1956, פיתחה החברה ושיווקה למעלה מ-25 מותגים שונים של מוצריה כדי להתאים לטעמיהן של שלוש האוכלוסיות העיקריות בארץ: ערבים, יהודים ובריטים. בתקופה הנידונה היא שיווקה כעשרה מותגים.² יש לזכור כי לפני מאה שנה לא היה ידע על הנזקים הבריאותיים שגורם העישון. הסיגריות שיווקה אז כ"טעם החיים" ואף פורסמו מודעות שבהן הומלצה סיגריה נבחרת על ידי רופאים והבטיחה ש"מרוצה גרוני וגם אני".³ חברת מספרו הייתה אחת החברות המפרסמות הבולטות בעיתונות העברית של תקופת היישוב. היא ניהלה בקביעות, כמעט מדי יום, מסעי פרסום לסיגריות שלה, שהיו ראשוניים מסוגם בעולם הפרסום העברי בארץ ישראל. המודעות הראשונות של החברה התפרסמו מ-1921 בעיתון הארץ ועסקו בסיגריות מספרו שיוצרו בקהיר ושיווקו גם בארץ ישראל.⁴

ב-1923 החלה החברה לפרסם סיגריות שיוצרו ביפו מטבק שגודל במושבות הגליל.⁵ מסוף 1923 ועד 1925 התפרסמה בדאר היום סדרת מודעות שבועיות שבהן נלווה למודעת הפרסומת טקסט מחורז באורך 4-5 שורות שהמליץ על מוצרי החברה. הטקסטים נכתבו בידי כותב מוכשר, בעל יכולת חריזה גבוהה, וייחודם בכך שהיו מחוברים לאקטואליה והגיבו עליה בזמן אמת.

במחקר זה אנו טוענים כי אביגדור המאירי חיבר את סדרת הפרסומות "אנתולוגיית מספרו" שנרפסו בדאר היום בעשור השלישי של המאה העשרים. אם כן, אפשר להגדירו כאבי הפרסומות המחורזות למוצרי צריכה בעיתונות העברית כעשור לפני שעשו זאת שלושת המשוררים הידועים של היישוב: אברהם שלונסקי, לאה גולדברג ונתן אלתרמן.

העיתונות העברית בארץ ישראל בראשית שנות העשרים של המאה העשרים

בשנות העשרים פעלו ביישוב שלושה עיתונים יומיים: הארץ שייצג קו מרכזי מתון; דבר, ביטאונה של תנועת הפועלים; ודאר היום שייצג קו ימני ליברלי. עיתונות זו לא הייתה מגוונת אך ייצגה את הזרמים החברתיים המרכזיים במגזר היהודי. מערכות העיתונים פעלו בירושלים והדיעות שיקפו את המתרחש בחברה העברית ואת תרבותה של העיר.⁶ בשנות השלושים גדל מספר העיתונים העבריים בארץ בשיעור ניכר. רוב הוצאות העיתונים עברו לתל אביב, שהייתה למרכז העיתונות העברית. הוקמו עיתונים חדשים שייצגו זרמים פוליטיים נוספים, כגון הבקר של החוגים האזרחיים, הצפה של תנועת המזרחי ועיתוני התנועה הרוויזיוניסטית – העם, חזית העם, הירדן והמשקיף.⁷ נדפסו גם עיתונים בשפות אחרות ובמקביל נוסדו גם עיתונים פרטיים שעסקו בנושאים שאינם פוליטיים, כגון מוספי צהריים ועיתונים מסחריים.⁸ ערב תום תקופת המנדט יצאו לאור 11 עיתונים יומיים עבריים ועשרות שבועונים, ירחונים וכתבי עת בעברית.

העיתונות בתקופת המנדט ביטאה את התפיסות התרבותיות והחברתיות של החברה היישובית במגוון תחומים. היא שיקפה את השיח הציבורי ואת תפיסותיה הלאומיות והחברתיות של החברה העברית. הכתיבה בעברית, השפה הלאומית המתחדשת, הדגישה את התכנים שהתמקדו באורח החיים של היישוב העברי ובמסרים החברתיים, התרבותיים והדתיים שרווחו בו.⁹

העיתון דאר היום נוסד בידי אליעזר בן-יהודה ובנו איתמר, ששהה במהלך מלחמת העולם הראשונה בפרז, בלונדון ובניו יורק. איתמר בן אב"י התרשם מעיתונות ההמון המערבית, שהגישה מידע חי ותוסס בסגנון סיפורי-דרמטי מלווה כותרות גדולות ותמונות מושכות עין. השפעתה ניכרה בעיתונו, שסיפק לקורא ידע אך גם פנה לרגשותיו בתוכן מברר, משעשע ומרתק בשפה פשוטה ומובנת. שם העיתון נגזר מתרגום שמו של העיתון *Daily Mail* הלונדוני.¹⁰ בן אב"י יצר פלטפורמה שפנתה בעיקר לקהל ירושלמי ספרדי ולבני הדור השני של בני העלייה הראשונה, שנטייתם הפוליטית-כלכלית הייתה ימנית מתונה. עוזי אלידע תיאר את ייחודו של דאר היום בהיעדר מחויבות אידיאולוגית בעת שהעיתונים העבריים שהופיעו באותה עת היו שופרות של המפלגות השונות.¹¹

העיתונאי והפרסומאי אביגדור המאירי

אנו מניחים כי אביגדור המאירי היה מחברה של “אנתולוגיית מספרו” וכתב את רוב המרובעים המחרוזים הקצרים המופיעים בה. סקירת קורות חייו ויצירתו ככותב מסייעת לבסס השערה זו.

המאירי נולד בהונגריה ב־1890 בשם אביגדור פוירשטיין ועבד בראשית דרכו כאיש עט בעיתונים הונגריים ויהודיים. בגיל 19 החל לפרסם שירים ששיקפו את אישיותו הצבעונית והסוערת ברגש שלווה בפתוס עז ובניגודים חריפים. הוא נמנה עם החוגים

האינטלקטואליים בווינה ובבודפשט, והושפע מהתרבות הליברלית ששררה שם. במלחמת העולם הראשונה לחם כחייל בצבא ההונגרי ונפל בשבי הצבא הרוסי. לאחר שחרורו הגיע לאודסה, מרכז חשוב של הספרות העברית באותה עת וב־1921 עלה לארץ ישראל. הוא שינה את שם משפחתו להמאירי, התיישב בתל אביב והחל לכתוב מאמרי דעה בהארץ, אך כעבור חודשים ספורים עזב את העיתון.¹²

אביגדור המאירי בשנות העשרים. באדיבות מכון גנזים, ברשות הציבור

ב־1922 הצטרף לעיתון דאר היום כעורך מוסף ספרותי וכותב טור דעה בענייני דיומא בפסבדונים "כמדומני". הוא פרסם מסות, סיפורים מקוריים ומתורגמים וביקורות ספרות ואמנות. המאירי נקט גישה ליברלית שתמכה במעמד הפועלים ושאף להקנות לציבור העברי הרגלי קריאה באמצעות שפה בהירה וסגנון פשוט יחד עם מזג תיאורי דרמטי ונשכני. הוא סבר שעל הספרות להיות נגישה להמון ומעורבת בהוויה הפוליטית; אלידע ציין במאמרו כי המאירי היה שותף לתפיסת דאר היום בנושא הבניית תרבות עברית עממית-ילידית חדשה ואנטי-גלותית.¹³ בסוף שנת 1921 יסד כתב עת בשם לב חדש,¹⁴ ששימש במה לביקורת נוקבת על הביורוקרטיה של מפלגות הפועלים, הממסד הבריטי, "פורעי המוסר" בחברה הערבית ועוד. באפריל 1924 יצאה החוברת השמינית והאחרונה של כתב העת והמאירי חזר לכתובה ספרותית ופרסם גם מאמרים פולמוסיים בדאר היום.¹⁵ פעילותו בעיתון הצטמצמה עם סגירת מוסף הספרות באמצע 1923, אך הוא המשיך לפרסם בו מאמרים, ביקורות ויצירות משלו.¹⁶ הוא נודע בעטו המושחז והלעגני ובהומור ייחודי.¹⁷ ב־1927 ייסד את הקברט הסטירי "הקומקום"¹⁸ וכתב עת אישי, המחור.¹⁹

חברת מספרו והתבססותה בפלשתינה-א"י

חברת הסיגריות מספרו שנוסדה, כאמור, בשלהי המאה התשע-עשרה במצרים נרכשה ב-1905 בידי חברת הטבק הבינ-לאומית BAT וב-1911 הקימה את סניפה הראשון ביפו. הסניף, שהיה בית מלאכה לאריות סיגריות מצריות מטבק טורקי, פעל עד 1914 ונסגר בהוראת השלטונות העות'מאניים.²⁰

עם השתלטות הבריטים על הארץ, שדרגה מספרו ב-1921 את בית הייצור היפואי והפכה אותו למפעל הראשון בארץ לייצור סיגריות, כפי שפורסם בהארץ: "ביפו (בקרבת בית הדואר הראשי) נפתח עכשיו סניף בית חרושת לתעשיית סיגריות [...] סניף של החברה הידועה 'האחים מספרו' שמרכזו נמצא במצרים-בקהיר. בית החרושת סודר בדירה מרווחת בעלת שתי קומות".²¹

בשנת 1921 בוטל גם המונופול העות'מאני על מס הטבק והונהג מכס אחיד על הטבק המיובא לארץ ישראל. שינוי זה עודד את חברת מספרו לתמוך בגידול טבק במושבות העבריות שבגליל.²² יוסף ויקטור לופ, יליד איסטנבול, שניהל את סניפי מספרו באלכסנדריה ובסואץ היה אחראי להקמת מפעלה הראשון ביפו ולהדרכת החקלאים.²³ החברה תמכה במאבקי היישוב היהודי ונמנתה עם הראשונות שעל קופסאותיה התנוסס בול של "כופר היישוב". היא העסיקה במפעליה בארץ מאות עובדים יהודים ותרמה סיגריות וכסף למחוסרי עבודה. למרות זאת נחשבה חברה "זרה", שכן בשנים הראשונות לפעילותה כל מותגי הסיגריות שווקו בארץ בשמות ערביים: "ראדה" (1921), "אל-אשראף" (1922), "אל-חיאט" (1922), "יסמין" (1922), "אמיר" (1923), "חנוך" (1924), "יא-ח-לי לי" (1925), "לטיף" (1926),²⁴ ולכן חלק מהעיתונות העברית מתח על החברה ביקורת.²⁵

מפעל הסיגריות מספרו במתחם גני התערוכה בתל אביב (1935). אתר "נוסטלגיה אונליין", ברשות הציבור

הפנייה של מספרו לשוק הערבי הייתה הגיונית, שכן באותה עת מנו היהודים רק 11 אחוז מאוכלוסיית ארץ ישראל.²⁶ בדצמבר 1924 הודיעה החברה בדאר היום על הכוונה לשווק סיגריות בשמות עבריים.²⁷ ואכן, בשנת 1925 הופיעה "תבור", הסיגריה הראשונה בעלת שם עברי.²⁸ לאחר מכן נוספו המותגים "אביב", "תמר", "מגדל" – שמות מעולם הטבע והגשמת הציונות בארץ. בהמשך יצרה מספרו מותגים בעלי שמות בין־לאומיים שעוררו תחושת איכות חו"ל וענו על הזיקה האירופית של חלק מהתושבים היהודים: "אקסטרה" (1933), "בטרפליי" (1933), "באטון רוג'" (1934), "נרקיסוס" (1936), "פוטבול" (1937), "מטוסיאן" (1939).²⁹

התפתחות הפרסום בעיתונות: פרסום עברי, פרסום מחורז ומסעי פרסום לסיגריות

פרסומות למוצרי צריכה הן גורמים חשובים בעיצוב תרבות ואפשר ללמוד מהן על הנורמות והאידיאלים הרווחים בחברה. ההקשר התרבותי־חברתי מאפשר לחדד את הבנת טיבו של הקשר עם הקהל. הפרסומות משלבות מוטיבים מתחומים מגוונים, מתאימות אותם לקידום מכירות ומשקפות דימויים ואידיאלים תרבותיים בהסתמך על ידע הצרכן. הן "מתכתבות" עם המציאות, אך מעניקות לה פרשנות המותאמת לאינטרסים של היוצרים. הדימויים בפרסומות מבוססים על קודים תרבותיים מוסכמים.³⁰

תמורות והתפתחויות בתקשורת ההמונים השפיעו גם על תעשיית הפרסום ביישוב העברי בארץ ישראל. הפרסומת הכתובה הופיעה לראשונה בעיתונים העבריים **חבצלת** (1863–1911) ו**הלבנון** (1863–1886). הפרסומת הראשונה שובצה בגיליון הרביעי של העיתון **חבצלת** תחת הכותרת "מודעא רבה" ובה התבקש הציבור לתרום להקמת בית הכנסת "תפארת ישראל" בעיר העתיקה, ירושלים.³¹

עד תחילת השלטון הבריטי המודעות היו מעטות יחסית בעיתונות היומית בעברית משום שבתי העסק היו דלים ולא הבינו את חשיבות הפרסום, תפוצת העיתונים הייתה מוגבלת ביישוב היהודי הקטן והתקשורת הבין־אישית הייתה דומיננטית.³² עם הופעתם של העיתונים הארץ בשנת 1918 ודאר היום בשנת 1919 החל עידן חדש בשוק הפרסומת הארץ־ישראלית.³³ ב־1922 הוקמה סוכנות הפרסומות הראשונה על ידי בנימין לבינסון שקשרה בין עיתונים למפרסמים. בהמשך נוספו לעיצוב הפרסומות בעלי מקצוע והחלו להתפרסם גם מודעות שהציעו חוויות תרבותיות כמו מופע תזמורת בנשף פורים,³⁴ או "סממנים ורפואות" מבתי מרקחת.³⁵

הפרסומות באותה תקופה היו בעלות מתכונת ישירה ופשוטה הן במבנה הן בתוכן. הן היו בדרך כלל קטנות עקב תקציב נמוך והמסר שלהן היה פשוט. רכיביהן העיקריים היו: כותרת, סיסמה, טקסט וליווי ויזואלי (בדרך כלל איור). הטקסט התמקד במוצר ופנה להיגיון באופן ברור וענייני, הלשון וסגנון העברית היו תקינים וברורים.³⁶ פרסומות שפנו לציבור ועודדו אותו לרכוש מוצרים היו נדירות. בסצנה זו השתלבה חברת הסיגריות

מספרו שפיתחה בעזרתו של כותב האנתולוגיה סגנון פרסומת ייחודי שהוא נושאו של מאמר זה.

ב-1923 הוקם “האגוד למען תוצרת הארץ” במטרה לקדם את החדרת התוצרת העברית לתודעת הצרכנים. בתקופה הראשונה התייחס האגוד רק לתוצרת חקלאית ותעשייתית, כחלק מהשאיפה למימוש עבודה עברית. הנהלת היישוב הציוני הניעה את הציבור לרכוש תוצרת עבודה עברית ולא מוצרי יבוא או תוצרת של המגזר הערבי. הדימויים שנבחרו נועדו להיות ברורים וקליטים הן בכלים מילוליים הן בכלים ויזואליים בכל אמצעי התקשורת: עיתונות, קולנוע וכרזות חוצות.³⁷

השימוש בטקסטים מחוזרים לפרסום מוצרי צריכה החל בעולם הרחב במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה. ב-1863 הופיע בעיתון אנגלי שיר פרסומי בשם “שיר שעוני הכיס האמריקני” (Song of American watch) מאת המשורר ויליאם רוס ואלאס (W. Ross Wallace, 1819-1881) במימונה של חברת שעוני הכיס האמריקנית (The American Watch Company).³⁸ בהדרגה היה שילוב חרוזים בפרסומת לאטרקטיבי, בהסתמכות על מחקרים פסיכולוגיים שהוכיחו כי קל יותר ללמוד ולזכור טקסט מחורז. הפרסומת המחורזת השרתה תחושה של פמיליאריות נעימה בכל מפגש נוסף, והדגישה את השכנוע והטמעת המסר.³⁹

מסעי הפרסום הידועים ביותר להגדלת הביקוש למותגי סיגריות נערכו בארצות הברית בסוף המאה התשע-עשרה. ב-1917 חברת “לאקי סטרייק” השיקה מסע פרסום שהציג סיגריות כסמל לגבריות והדגיש פעילויות גבריות של המעשנים. ההצלחה הייתה אדירה ולכן בתחילת שנות העשרים חברת “פיליפ מוריס” הציגה נשים מעשנות כחופשיות, יפות ואלגנטיות ובכך הצליחה להגדיל את אחוז הנשים המעשנות ואת רווחי החברה. מגזינים ועיתונים היו אמצעי הפרסום המרכזיים משום שהגיעו בקלות לקהל הרחב והציגו את העישון כסמל החיים המודרניים, החיוביים והאטרקטיביים.⁴⁰

בפלשתינה של תחילת המנדט הבריטי התאפיין ענף הסיגריות בתחרות עזה בין היצרנים למשווקים. כל אחד מהם ניסה לבלוט בפרסומת מושכת ולשכנע את קוראי העיתון להעדיף את תוצרתו. המודעות למותגי הסיגריות היו בדרך כלל טקסטואליות פשוטות והציגו את שם המותג, מספר הסיגריות באריזה, המחיר ושם החברה. לעתים נועדו הטקסטים ליצור אווירה הקשורה למותג המתפרסם.⁴¹

חברת הסיגריות מספרו נמנתה עם החברות שחיברו פרסומות מחוזרות וייחודיות על מנת לעודד את שיווק המוצר שלהן. “אנתולוגיה מספרו” היא ללא ספק גולת הכותרת של מגוון הפרסומות של החברה.

שיטת המחקר

במשך מעט למעלה משנתיים – בין נובמבר 1923 לדצמבר 1925 – התפרסמו מדי שבוע בעיתון דאר היום שתי מודעות פרסומת מחוזרות למותגי הסיגריות של חברת

הסיגריות מספרו וכונו "אנתולוגיית מספירו". במחקר שערך סקרנו בשלב ראשון למעלה ממאתיים מודעות פרסומת של החברה שהופיעו בשישה עיתונים – דאר היום, הארץ, הפועל הצעיר, דבר, פלסטין [בערבית] ו-Palestine Post [באנגלית] – בין השנים 1921–1930. בשלב השני אותו בדאר היום כ-180 מרובעים.

מתוך המרובעים הללו בחרנו 38 דוגמאות מייצגות על פי נושא, אקטואליה, מקוריות וסגנון. הן מוינו בהתאם לנושאים⁴² ונותחו על בסיס צורה ותוכן במטרה להבין את הקו היצירתי של כותב האנתולוגיה, את הזיקה לדמותו וסגנונו של אביגדור המאירי, אם היה הכותב היחיד של "אנתולוגיית מספירו" ואת השפעתה של כתיבתו על יוצרי פרסומות מחורזות בהמשך.

אמצעי הפרסום של חברת מספרו בשנות העשרים של המאה העשרים

המודעות השגריות של מספרו בעיתונות היומית העברית (בעיקר בדאר היום, אך גם בהארץ ובדבר) פרסמו מותגים בעלי שמות עבריים וערביים כאחד. המודעות התאימו לערכים ולנורמות שרווחו ביישוב היהודי ותיארו את המוצרים בהדגישם את ההנאה האישית, אך גם פנו לרגשות הפטריוטיים של הציבור להעדפת תוצרת הארץ למען בניית המולדת. לדוגמה, בדאר היום נדפסה מודעה שנוסחה התבססה על פסוק מהמשנה: "על שלשה דברים העולם עומד":⁴³ "על שלשה דברים קימת ארצנו: על תוצרת הארץ, עבודה ועל סיגריות 'מספרו'. כל ימינו התעסקנו בתוצרת הטבק ולא מצאנו לגוף טוב מסיגריות 'תבור'".⁴⁴ מודעה אחרת הסתייעה בפסוק מתהלים: "יגיע כפיך כי תאכל אשריך",⁴⁵ והמעשן סיגריות 'מספרו' יחיל-לי טוב לו, הן עשויות מטבק ארצישראלי הכי מובחר".

חלק מהמודעות השגריות התאפיינו בשפה נמלצת שהתבססה על פסוקי המקרא, ובהן שולב מסר בניית הארץ עם ההמלצה על מותג הסיגריות. הפרסומות כוונו לקהל יהודי מסורתי ומשכיל שהכיר היטב את הלשון התנ"כית והתרבות היהודית. כך, למשל, השתמש הכותב בפסוק מספר ירמיהו (ג, 19) בהחלפת "בנים" ב"בונים" וביצירת קשר לשוני שבו הקביל את מסירת "ארץ חמדה נחלת צבי" לעם ישראל, עם טעמה המובחר של סיגריית "תבור": "ואנכי אמרתי: נחלת מספרו. ותאמר: רק סיגריה מספרו אעשן ומאחוריהן לא אשוב".⁴⁶

גם בעיתונות היומית הערבית (בעיקר בפלסטין ובאל אחבאר) הופיעו באותן שנים מודעות פרסומת לסיגריות מספרו. התחכום הגרפי-לשוני בפרסום בשפה הערבית נפלו מאלה שפורסמו בעיתונות העברית. דוגמה אופיינית: "כבר הפצנו את השיפורים החשובים של הסיגריות המפורסמות שלנו 'אלאשרף' ואנו קוראים לכם להשוות בין הסיגריות האלה לסיגריות מתוצרת אחרת וכך תתברר לכם רמת האיכות הגבוהה וריחן הטוב".⁴⁷

שיטות הפרסום כללו גם הענקת פרסים לקונים שאספו תלושים שצורפו לחפסות.⁴⁸ בשנות השלושים חילקה החברה אלבום מהודר לשיבוץ תמונות שצורפו לחפסות בנושאים "דברי ימי ישראל" או "הבמה העברית".⁴⁹

אנתולוגיה "מספרו"

המרובעים שהרכיבו את אנתולוגיה "מספרו" היו מחוזרים ומנוקדים ומוקמו במודעת פרסומת ממוסגרת. המודעה כללה כותרת בולטת עם שם המותג וטקסט לא-מחורז ששיבח את המותג. באותה מודעה הופיע טקסט המרובעים בגופן קטן יחסית, ותוכן שנגע בתחומים מגוונים של חיי היישוב העברי, לאו דווקא לאיכותה של הסיגריה המומלצת. לעתים צוינה בסוגריים הבהרה לסוגת הכתיבה: מכתם,⁵⁰ מברק,⁵¹ חידה,⁵² והכחשה רשמית.⁵³ רק פעם אחת חתם המאירי בשמו כמי שכתב מרובע באנתולוגיה.⁵⁴ המרובע היה בעל מבנה קבוע: כותרת מודגשת ומתחת לה ארבע שורות קצרות מחוזרות. שורות 1 ו-3 התחרזו וכך גם שורות 2 ו-4. לעתים רחוקות נחרזו שורות 1 ו-2 ושורות 3 ו-4. כל התמרון המילולי הזה נעשה כדי ששם הסיגריה יופיע בסוף השורה הרביעית ולעתים רחוקות גם בשלישית.

מקרא ומסורת

אחרי המבול!	שיר השירים	חמשה מי יודע?
ותשב היונה אל נח לתבה והנה בפיה עלה זית טרף וידע אז נח את הבשורה החביבה כי ישנה סיגריה בשם "אל אשרף" ⁵⁵	מה דודך מדוד היפה בנשים החכם הוא, גיבור יפה או עשיר? דודי צח ואדום דגול מאנשים ובעשנו חלמני, עשן "חייט" ו"אמיר" ⁵⁶	ארבעה מי יודע? ארבעה אני יודע ארבע כוסות יין אדום ובהיר! חמשה מי יודע? חמישה אני יודע "חנן", "חייט", "זהר", "יסמין" ו"אמיר" ⁵⁷

שפת המרובעים התאפיינה בקווי לשון עשירים שהיו מקובלים באותה תקופה.⁵⁸ עם זאת הכותב שילב בה גם יסודות הומוריסטיים-מברחים, כיאות לפרסומת המבקשת לרתק את הקהל בשלל שילובים לשוניים פיקנטיים. אף שמטרתה העיקרית של האנתולוגיה הייתה קידום מכירות, הקפיד הכותב להשתמש בלשון ספרותית מסוגננת המבוססת על המורשת היהודית, ומיעט בשימוש בלשון יומיומית. פעמים רבות שאב השראה מפסוקי המקרא ושילב קטעים מהם במסר הפרסומי.

כך, למשל, מבוסס המרובע "אחרי המבול!" על הפסוק: "וַיְהִי עַל־הַיִּת טֶרֶף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קָלוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ".⁵⁹ הכותב שינה את בשורת שוך המבול ל"בשורה חביבה" על קיומה של סיגריית "אל אשרף".

גם במרובעים העוסקים בנושאים מקראיים אחרים, כמו הפסוקים הידועים משיר השירים, "מה דודך מדוד היפה בנשים",⁶⁰ או דברי הנביא ירמיהו "אֶל־יְהוָה לֹל חָכֵם בְּחֻמָּתוֹ",⁶¹ הכותב לא הגביל את עצמו לתוכנם של הפסוקים, אלא עיצב בהם נושאים חילוניים הקוראים לעידוד תוצרת הארץ: "למה רגשו יהודים יהגו ריק [...] תנו יד אחת

לתוצרת הארץ",⁶² או במרובע בעל הכותרת "יחי החופש" בו שולב הפסוק "חֲקֵה אֶחָת יְהִי לָכֶם וְלֹגֶר וְלֹאֲזֹרַח הָאָרֶץ".⁶³ המרובעים שימשו מעין כתב חידה לקוראים, שנדרשו לידע רחב ואקטואלי כדי לזהות את מקור ההשראה לפרסומת המחורזת. לדוגמה, השיר "בְּעֵינֵי רוּחִי" הכיל לפחות שתי חידות:

כתבי חידה

בְּעֵינֵי רוּחִי	אכן חציר העם / האנתולוגיה	אכן חציר העם / ביאליק
חֲרָבִי! אִי חֲרָבִי, אִי חֲרָב נֹקֶמֶת! חֲרָבִי לִי תָנוּ אֲצֵאָה לְקָרֵב! אֵיךְ מְשַׁנְּאִי אֲכָרִיעַם לְעֵשֶׁן "יסמין" יֵא-חִי-לִילִי "חֵיט" ו"אל- אשרף" ⁶⁴	אכן חציר העם, יבש היה כעץ, אכן חלל העם, חלל כבר אין קץ, אשר לא יתקומם גם זקן גם נער לעשן "מספרו": "חֵיט", "תבור" וזהר" ⁶⁵	אכן חציר העם, יבש היה כעץ, אכן חלל העם, חלל כבר אין קץ; אֲשֶׁר יִרְעַם קוֹל אֶל גַּם-מִפֶּה גַם- מִשֵּׁם – וְלֹא-נָע וְלֹא-נָע וְלֹא-חָרַד הָעָם. ⁶⁶

הראשונה התייחסה למשמעות הכותרת, והשנייה – לשתי השורות הראשונות. את הכותרת "בְּעֵינֵי רוּחִי" שאב הכותב מפסוק בספר ישעיהו שמשמעותו בעוצמתו, בכוח הרוח: "וְהַחֲרִים יִהְיֶה אֵת לְשׁוֹן יָם מְצָרִים וְהַנִּיף יָדוֹ עַל הַנֶּהָר בְּעֵינֵי רוּחוֹ וְהַכְהוּ לְשִׁבְעָה נְחָלִים וְהַדְרִיךְ בְּנַעֲלִים".⁶⁷ שתי השורות הראשונות לקוחות משיר מוקדם של שאול טשרניחובסקי בשם "חֲרָבִי! אִי חֲרָבִי", שנכתב ב-1892 כשיר תלונה על השיתוק ואין האונים שמטילה בו קללת הגלותיות הפסיבית.⁶⁸

גם המרובע "אכן חציר העם" מבוסס על שירו של ביאליק "אֶפֶן חֲצִיר הָעָם" מ-1897 ומשמש ככתב חידה. הכותרת נלקחה מפסוק בישעיהו, "יִבֶּשׁ חֲצִיר נֶבֶל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נִשְׁבָּה בּוֹ אֶכֶן חֲצִיר הָעָם",⁶⁹ וביאליק כתב אותו כשיר תוכחה על רקע ההכנות לכינוס הקונגרס הציוני הראשון בבאזל שבו קרא לפעולה ציונית נחרצת. נעשה שימוש גם בפיזוט "ונתנה תוקף", בביטוי "אדם יסודו מעפר וסופו לעפר, בנפשו יביא לחמו, משול כחרס הנשבר כחציר יבש וכציץ נובל..."⁷⁰ הקורא העברי המשכיל הכיר בוודאי את הביטוי ואת שירו של ביאליק וידע לקשרם למקור.

מרובעי האנתולוגיה עסקו במגוון רחב של נושאים שאפשר לחלקם לשני סוגים עיקריים: סוג אחד הוא עולם התרבות והערכים הכולל את עולמו התרבותי והדתי של העם היהודי ובו שזור הכותב את מועדי ישראל, פסוקים וסיפורי מקרא וטקסטים של משוררי העבר, ערכי תרבות בין-לאומיים ומערביים.

במרובעים העוסקים בעולם התרבותי והערכי היהודי עשה הכותב שימוש רחב במגוון מקורות:

מועדי ישראל

הגדה לפסח!	המין השמיני	המסכה הנפלאה!
עברים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו השם במחולות ותפין ויביאנו אל ארץ זבת חלב ודבש ויעשינו "אמיר" ו"חנון" ו"יסמין" ⁷¹	חטה, שעורה, תאנה ורמון, גפן וזית-ודבש גם הוא מין ועל שבעת המינים האלה עולה סיגריה "מספרו" בשם "יסמין" ⁷²	גש אלי, חביבי, חפץ אתה מסכה למצא חן וחסד בעיני אותו המין? על ראשך שים "אמיר" באזניך "חיט" על חטמך "חנון" ובפיך עשן "יסמין" ⁷³

את המרובעים הקשורים לחגי ט"ו בשבט ופורים ("המין השמיני" בט"ו בשבט, ו"המסכה הנפלאה" בפורים) ניסח הכותב בטקסט חופשי ותיאורי. לעומת זאת במרובע העוסק בפסח ("הגדה לפסח") הוא "המציא" פועל חדש – "העשין" – והעניק לו משמעות חיובית כאחת הפעולות הטובות של האל ביציאת מצרים: "ויעשינו", כדי לזרום עם מתנותיו האחרות בהגדת פסח: "ויוציאנו" ו"ויביאנו". אילוצי שוק הסיגריות דאז יצרו מציאות שיווקית מעט אבסורדית במושגי זמננו: מרובעים שהתבססו על תוכן ומסורת יהודית-עברית המליצו על מוצר בעל שם ערבי מובהק (רק ב-1925 החלו להופיע מותגי הסיגריות בעלי שמות עבריים).

שירתם של משוררי תור הזהב של יהדות ספרד, יהודה הלוי ואברהם אבן עזרא, שימשה אף היא כמצע ראוי למרובעי האנתולוגיה.

שירת יהדות ספרד

אברהם אבן-עזרא (מכתם)	יהודה הלוי
אשכים לבית השר – אומרים כבר רכב אבא לעת ערב – אומרים כבר שכב או יעלה מרכב או יאסוף הון רב ותמיד בלי הרף יעשן "אל-אשרף" ⁷⁴	יפה נוף, משובש תבל קריית מלך רב לך נכספה נפשי מפאתי מערב איכה יערב לנפשי מאד יום אם אין לי לא "חנון" ולא "אל-אשרף" ⁷⁵

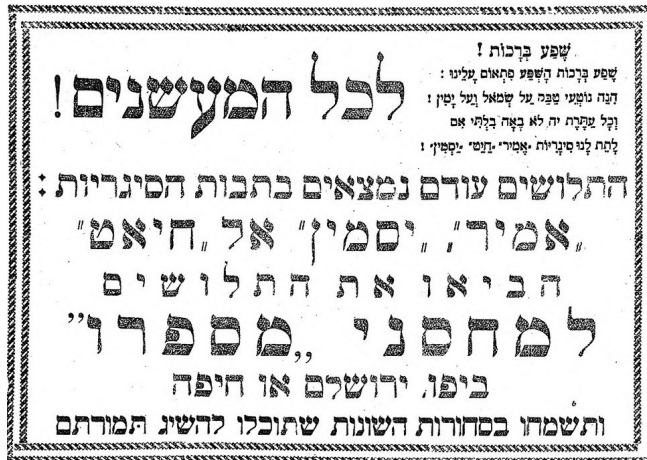
במרובע המבוסס על שירו של אבן עזרא, "אשכים לבית השר",⁷⁶ המתייחס לניסיונותיו של אבן עזרא לפגוש את השר כדי לבקש תמיכה כספית, נשמרו שתי השורות הראשונות כבמקור ואילו האחרונות שוננו כדי לחרוז את שמו של המותג המומלץ בסוף השורה הרביעית. במרובע הנשען על שירו של יהודה הלוי, שמתרפק על ירושלים בהתבססו על פסוק מתהלים,⁷⁷ השתמש הכותב בשתי השורות הראשונות המקוריות כאות הערכה ליהודה הלוי, ואילו בשתיים האחרונות שאל באופן רטורי כיצד אפשר לסיים יום מוצלח ללא אחד המותגים.

מבין משוררי התקופה בחר הכותב לגייס את ביאליק – גדול המשוררים והמוכר שבהם – כדי לקדם את הפרסומת לסיגריות "אמיר" ו"יסמין".

חיים נחמן ביאליק

ביליק בא! התבשרו אחים בכפר ובעיר הגיע לארצנו מלך השיר בידו האחת עט סופר מהיר ובשניה – סגריית "אמיר"⁷⁸	אכן חציר העם! אכן חציר העם, חציר, שאינו מעשן סיגרית "אמיר" ואיך יצדק ביום הדין האיש שאיננו מעשן "יסמין"?⁷⁹
--	---

במרובע "אכן חציר העם" (ששתי גרסאות שלו הופיעו לעיל) מחבר הכותב את קוראיו לשירו הידוע של ביאליק כבר בשורה הראשונה אך אחר כך מפנה את התוכחה הגלומה בשיר כלפי אלה שטרם ניסו את המותגים של מספרו. המרובע "ביליק בא" (ללא א, כך במקור) התייחס לעלייתו של המשורר מגרמניה לארץ ישראל כפי שתואר במאמר שכותרתו "לבואו", הנפתח במשפט "ארץ ישראל מתעשרת היום עשר רב, משורר האומה בא להתיישב בתוכנו ישיבת קבע".⁸⁰ עטו של "מלך השיר" מושווה בפרסומת ל"סיגרית אמיר" ודי לחכימא ברמיזא! זיקתו של הכותב לתרבות היהודית מתגלה גם בפרסומת המהללת עבודה ותוצרת עבריות:

מודעת האנתולוגיה של מספרו, דאר היום, 30.05.1924

עבודה ותוצרת עבריות

אל תבטחו בנדיבים אל תבטחו יהודי בנדיב ובפרנס עמול ובנה וזכור "אם אין אני לי, מי לי" נטע טוטין ומכור ברוח התפרנס ועשן "יסמין", "תבור" ו"יא- חליל"⁸¹	קץ למשבר! למה רגשו יהודים יהגו ריק ירימו נהי, כי גדול המשבר? תנו יד אחת לתוצרת הארץ ועשנו פה אחד "מספירו-פרייר"⁸²	שפע ברכות! שפע ברכות השפע פתאום עלינו הנה נוטעי טבק על שמאל ועל ימין! וכל עתרת יה לא באה בלתי אם לתת לנו סגריות "אמיר", "חייט" ו"יסמין"⁸³
---	--	--

הכותב השתמש בכותרות ובפסוקים רבים מהמקורות היהודיים: “אל תבטחו בנדיבים” (מספר תהלים),⁸⁴ “אם אין אני לי, מי לי” (מדברי הלל במשנה),⁸⁵ ובמרוכב “קץ למשבר” ששורתו הראשונה מהדהדת את הפסוק מתהלים: “למה רגשו גויים ולאומים יהגו ריק”.⁸⁶ עידוד החקלאות העברית בא לידי ביטוי בפרסומות של חברת מספרו שיזמה הקמתו של ענף גידול הטבק בארץ ישראל ותמכה בו. על כן ראויה הייתה ל”שפע הברכות” שהמטירה על עצמה באמצעותו של הכותב המחונן.

ערכים אוניברסליים כמו חופש בחירה, שלום עולמי, אמת, שוויון ואחוזה, תפסו מקום מרכזי באנתולוגיה בעיקר בשלהי 1923. במרוכב “מוסר השכל” הודגשה חשיבות אמירת האמת גם במצבים קשים, בהקבלה לעישון סיגריות מספרו “בין בשמחה ובין באבל”. ב”חופש הבחירה” נטען כי האל ברא את האדם חופשי “לבחור בטוב בשכל בהיר” את סיגריות מספרו, הטובה ביותר. במרוכב האוטופי “שלום העולם” יצר הכותב “משוואה” בדבר השגת שלום עולמי רק בתנאי שכולם יעשנו את מותגי מספרו:

ערכים אוניברסליים

מוסר השכל	חפש הבחירה	שלום עולם !
במלחמת החיים עליך כי קשתה תהי האמת לרגליך נר בין בשמחה ובין באבל עשן נא, חביבי, “מספירו-פרייר”! ⁸⁷	האלהים יצר אותנו חפשים לבחור בטוב בשכל בהיר הרשות בידינו לעשן כחפצנו או “חננון”, “יסמין”, “חייט” או “אמיר”! ⁸⁸	רק דרך אחת לשלום העולם בלי הברל דת וגזע ומין החליטו כלכם לעשן “אמיר” או “חייט”, “זהר”, “חננון” או “יסמין”! ⁸⁹

הכותב השתמש גם בנושאים חובקי עולם כבסיס למרוכבי האנתולוגיה, במיוחד בשירה ובמחזאות האירופית של יוצרים כמו שקספיר, גתה והיינה.

עולם התרבות האירופי

שקספיר – המלט	משירי גתה	משירי גתה
להיות או לחרול, זוהי השאלה, מי יפתור לנו את הסוד הטמיר, אם להתלבט פה במהות שפלה, או לעשן “אל-אשרף ו”אמיר”? ⁹⁰	נא השיבו לי ילדותי בלב סער אז גיל ושיר עת בחרר הסתתרתי לעשן בסוד סיגריות “אמיר”! ⁹¹	הידעת את הארץ, האתרוג בה נב? פורח ותקוות עם הנצחים בה תנוכינה עדי-עד? והידעת את הארץ, השקד בה נותן ריח יחד עם סיגריות “אמיר”, “יסמין” ו”חננון”? ⁹²

כך הוא יצר מרוכבי פרסומת מחורזים המבוססים על טקסטים מוכרים, למשל המחזה המלט או שירו של יוהן וולפגנג גתה, “מיניון”. גתה כתב את השיר ב-1795 לאחר שהות של שנתיים באיטליה, ופתיחת השיר, “הידעת את הארץ בה הלימון פורח?”⁹³ מרמזת על כמיהתו של המשורר לארץ השמש שאותה עזב שבע שנים קודם לכתובתו. כותב

הפרסומות בארץ נעזר בשורת הפתיחה של גתה אך החליף את הלימון באתרוג. השורה האחרונה, שבה מומלצים מותגי מספרו – אמיר, יסמין וחנון – אינה מתחרזת כמקובל עם השורה השנייה: "עדי עד".⁹⁴

הסוג השני של הנושאים שבהם עוסקת האנתולוגיה כלל נושאים אקטואליים מהעולם הגדול ומחיי היישוב העברי בארץ. רוב הפרסומות המחורזות התייחסו לאירועים שהתרחשו בסמוך למועד פרסום המודעה. בין הנושאים האחרונים בלטו חשיבות העבודה העברית ותוצרת הארץ, יחס היישוב לבריטים ולאוניברסיטה העברית ומאבקי העיתונות. הכותב הרבה לעסוק ביחסים שבין האוכלוסיות השונות שחיו בארץ ישראל בתחילת שנות העשרים והתייחס במיוחד לסיכויי הפיוס והשלום בין זרמים יהודיים דתיים לחילוניים ובין יהודים לערבים.

שלום בין אוכלוסיות

הוי מי זה יאמין? הרב קוק וזוננפלד, ון פריזלנד ושץ הוי מי זה יאמין, מי זה יאמין? כי כלם כאחד יעשנו הם "מספרו" ושלום ידברו בעשן ה"יסמין"⁹⁶	שלום עם הערביים! השלום בא יבוא בקרוב, לעינינו וגר יחד הפחה עם אוסישקין! ויחד יעשנו סיגריה "מספרו": "אמיר" ומנחם: "יסמין!"⁹⁵
--	---

המרובע "הוי מי זה יאמין?" משקף את המחלוקות החריפות בציבור העברי בין הזרמים הדתיים (חרדי מול דתי לאומי) שיוצגו בדמויותיהם של הרב יוסף חיים זוננפלד לעומת הרב קוק,⁹⁷ ומנגד – את המאבק החילוני בין האמן בוריס שץ, מייסד "בצלאל",⁹⁸ לזיגפריד ואן פריזלנד, ממנהיגי התנועה הציונית בהולנד ובהנהלתה הציונית בארץ. המרובע "שלום עם הערביים!" מדגיש את התקווה לשלום שייחתם בקרוב בין אוסישקין לבאשה מוסא כאזם אלחוסני,⁹⁹ ומתייחס לפגישתם שנערכה באוקטובר 1919.¹⁰⁰

הפולמוס האידיאולוגי והאישני באותם ימים לא פסח על העיתונות העברית והונצח באנתולוגיה באופן בולט באזכור התביעה המשפטית שניהל ארתור רופין נגד העיתון דאר היום. המערכה השתקפה במשך למעלה משנה בתקיפות הדדיות בין עיתון הארץ שתמך ברופין ובין עיתון דאר היום ועורכו איתמר בן אב"י שהחלו בהכפשתו של רופין כבר בסוף 1923. חילופי ההאשמות הזינו סערה ציבורית שאת חריפותה ניסח הכותב בסרקזם במרובע "נמוסים", שבו ציין כי "תורת הנימוסים התלקחה בארצנו, העיתונים מלמדים זה את זה דרך ארץ!". המשפט הסתיים בזיכוי של בן אב"י ועיתונו באפריל 1925.¹⁰¹ הכותב התייחס גם לבחירות למוסדות היישוב העברי, הקונגרס הציוני ועיריית תל אביב. יום קודם לפרסום דווח בעיתון הארץ על פתיחת הקונגרס הציוני ה-14 וצוין כי "למרות כל התאמצויותיהן של ההסתדרויות האנטישמיות להפריע את השלום בעיר, נפתח הקונגרס בתוך אטמוספירה של חגיגות ובטחון גמור".¹⁰²

מאבקים בין עיתונים ובחירות לקונגרס הציוני

היהיה משפט?	“נמוסים”!	לקונגרס
היהיה משפט, או לא יהיה משפט? ומי יצדק? בן אבי או רופין? בן-אבי המעשן סיגריות “חיאט” או רופין המעשן סיגריות “יסמין”? ¹⁰³	תורת הנמוסים התלקחה בארצנו העתונים מלמדים זה את זה דרך ארץ! והיודעים המורים, כי נמוס הנמוסים לעשן “מספרו מתוצרת הארץ”! ¹⁰⁴	ימינה? שמאלה? שאלה? ויינה? הבה נפשי, בחרי והשכילי! גם אני נבוכה, ואולם האמינה: כי שביל הזהב הוא: לעשן “יא” חילי”! ¹⁰⁵

לקראת פתיחת האוניברסיטה העברית שנקראה אז “מכללה”, בהר הצופים, פורסם המרובע “פתחו שערים” שקידם את המותג “מספירו פרייר”. לאחר טקס חנוכתה, שנערך בהשתתפות ראשי התנועה הציונית והשלטון הבריטי ב־1 באפריל 1925, פורסם המרובע “אחרי הפתיחה” שדחק בקוראיו לנסות את סיגריית “תבור”. למרובעים קדמו כתבות בדאר היום שסקרו את התוכנית לפתוח את ה“מכללה”.¹⁰⁶ לשם כך השתמש הכותב בפסוק “פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גֹי־צִדִּיק שְׁמֵר אֱמָנִים”,¹⁰⁷ ואף יצר קשר חיובי בין הפצת “אור נצח” ל“ציון המהוללה”.

פתיחת האוניברסיטה העברית

פתחו שערים!	אחרי הפתיחה
פתחו שערים שערי המכללה יבוא גוי צדיק ויעלה את הנר יפיץ אור נצח מציון המהוללה ומירושלים – סיגרית “מספירו פרייר”! ¹⁰⁸	חגגת יהודי את פתיחת המכללה? ברכו אותך הגויים בברכת האור? עתה שב על התורה ועל העבודה הגדולה למד ועבוד ועשן סיגריית “תבור”! ¹⁰⁹

נראה שהכותב היה חובב אופרה מושבע, שכן הערכתו באה לידי ביטוי בחמישה מרובעים על האופרה הארץ-ישראלית שהעלתה את האופרות פאוסט, וילהלם טל, ריגולטו והיהודייה.

האופרה הארץ-ישראלית

פאוסט!	פאוסט – מפיסטו	ריגולטו
הכנו, הכנו לאופרה פאוסט הר-מלח, ז'ורני, פסט-קונד, גוליניקין! הפסקות קצרות – ובתוך ההפסקות צא הפרוזדורה ועשן שם “יסמין”! ¹¹⁰	חכה לי פה דוקטור יקר! הא לך אוצר להכניע לב יהיר! רק בו תכניע את לב מרגריטה תן לה קופסה זו, קופסת “אמיר”! ¹¹¹	לב יעלת החן רוח נושבת אף כי אוהבת אל נא לה תאמין! אך אם חפצת שתהא אוהבת, עשן בלי הרף – סיגרית “יסמין”! ¹¹²

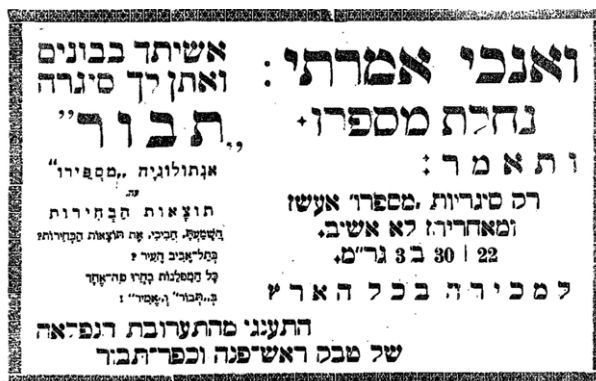
במרובע על האופרה פאוסט שהוצגה בתל אביב וירושלים ב־1924, מזכיר הכותב את מקים האופרה הארץ-ישראלית ומנצחה מרדכי גוליניקין ואת זמריה הבולטים יהודה הר מלח (בריסון) וצבי ג'ורני (טנור).

האופרה "היהודייה"

אין רע בלי טוב אסרו עליך יהודי מסכן לראות ה"יהודייה" ולהתענג בשיר? מעתה לא רק בין ההפסקות כי משך כל הערב תעשן "אמיר"¹¹⁴	רחל את בתי... ! (אריה מתוך היהודייה) רחל, את בתי היקרה, אל עליון נתנך לי לעד! בחיי אין לי כל זולתך רק עשן "אמיר", "חנן" ו"חייט"¹¹⁵
---	--

הקשר לאקטואליה בולט בשני מרובעים על האופרה היהודייה מאת ז'אק פרומנטל הלוי שהועלתה בבית האופרה התל אביבי ב־1924, ותוכנה להצגתה גם בירושלים. נציג הוותיקן דרש לאסור על העלאתה בשל תלבושתו של החשמן דה ברוני ותכני הליברית שפגעו לדעתו בקודשי הנצרות. הכותב התייחס לכך במרובע "אין רע בלי טוב" והביע רחמים מעושים על היהודי הירושלמי שלא יוכל להתענג על האופרה. גולינקין השלים עם הדרישות האפיפוריות, מה שגרר ביקורת חריפה של המשורר אורי צבי גרינברג שכינה את הכניעה "סטירת לחי ליישוב העברי".¹¹⁵

גם תגליות מדעיות עולמיות עניינו את הכותב, כמו פתיחת קברו של תות־ענך ארון בגיזה¹¹⁶ וחזרתו של אמונדסן מהמסע אל הציר הצפוני.¹¹⁷

מודעת האנתולוגיה של מספרו, דאר היום, 30.5.1924

מסעות ותגליות

אמונדסן חי! (לונדון, תמוז, תרפ"ה) אמונדסן חי, הוא שב מן הציר! הוא מצא אדמה, מדינה נושבת ובני המדינה שם מעשנים "אמיר"¹¹⁹	בקבר תות־ענך־אמון אתמול נפתח הקבר הרם ומה אתה חושב מצאו שם בקיר? בקופסא אחת סיגריית "חנן" ומה בשניה? – סיגריית "אמיר"¹¹⁸
---	--

תא הקבורה של תות־ענך ארון נפתח כשנה קודם לכן,¹²⁰ אך נראה שההתייחסות המאוחרת קשורה לפרסומים בעיתונות על המאבק בין מנהל החפירה קרטלר לממשלה המצרית

על המשך החפירות הארכיאולוגיות במקום.¹²¹ כותב האנתולוגיה התייחס בחיך לתוכנו של הקבר המיתולוגי, ו"שיכן" בו את מותגי מספרו המובילים, חנון ואמיר, כממצאים שהתחרו בחשיבותם באוצרות הנדירים שהתגלו בו.

בקטע האנתולוגיה "אמונדסן חי!" הכותב מתייחס לניסיונו של אמונדסן לטוס לקוטב הצפוני במאי 1925 בספינת אוויר ולתקלות הטכניות שאילצו את משלחתו לנחות במרחבי השלג ולהיחלץ משם בקושי רב בלי להשיג את מטרתם. דאר היום דיווח ב־4 ביוני 1925 על מטוסים שיצאו לחפשו.¹²²

הכותב מצא עניין גם במנהיגים בין-לאומיים ש"עשו" כותרות: כמאל אטאטורק שעלה לשלטון והיה לנשיאה הראשון של הרפובליקה התורכית באוקטובר 1923,¹²³ ואנרי פואנקרה, ראש ממשלת צרפת דאז.¹²⁴

מנהיגים בעולם

פיצויים	שי לגבור!
אל תאמרו נואש למשבר העולם, פואנקרה הוא רחום וחנון בתור פיצויים יקבל ברצון מאת הגרמנים סיגריות "חנון"! ¹²⁶	העם התרכי הביא מנחת שי לגבור המולדת, מוצטפה האביר. סיגריות "מספרו" עד בלי די, "חנון", "חיאט", "זהר", "יסמין" ו"אמיר" ¹²⁵

אטאטורק הנהיג בתורכיה רפורמות אזרחיות בולטות שעוגנו בחוקת המדינה; במרכזן הייתה הפרדת הדת מהמדינה. הוא נחשב גיבור מלחמה וזכה בתואר "גיבור המולדת" ו"פאשה" על הצלחותיו בקרב גליפולי ובמיוחד בביטליס, שם עצר הצבא התורכי את ההתקדמות הרוסית לעבר אסיה הקטנה במלחמת העולם הראשונה. הביטוי "מנחת שי" מתייחס כנראה לידיעה בדאר היום על סיורו בטורקיה: "הוא בקר הרבה ערים וכפרים בקיליקיה והתושבים מקבלים אותו קבלת מלכים ממש". הכותב הציע שהמנחה האולטימטיבית לאטאטורק תהיה עישון "סיגריות 'מספרו' עד בלי די!"¹²⁷

מרובע ה"פיצויים" מתייחס לקשיים בהסדרת תשלום הפיצויים שתבעה צרפת מגרמניה בהתאם להסכם ורסאי. הכלכלן הבריטי הנודע ג'ון מיינרד קיינס תקף את הסדר הפיצויים הדרקוני של גרמניה והזהיר כי מימושו עלול להוביל למשבר כלכלי חמור ולמלחמה נוספת באירופה.¹²⁸ כותב האנתולוגיה מנסה להרגיע את הקורא/ת בתארו את פואנקרה כמנהיג רחום שימנע ממשבר כיוון שיקבל את הפיצוי המרבי – סיגריות "חנון"!

המרובע "יסכר פי דוברי שקר!", העוסק בעזיבתו של הנציב הראשון, הרברט סמואל, תוקף פלגים ביישוב היהודי ששמחו על לכתו ונעזר בפסוק מתהלים לכותרת.¹²⁹ הכותב סבר שהנציב "על כסאו הוא ישב למגן על שלומנו", אם כי היו רבים ביישוב שהתאכזבו מפעילותו וסברו שהחלטותיו נטו להעדיף אינטרסים של הקהילה הערבית. אחרים סברו שיש במדיניותו איזון בין שתי הקהילות.¹³⁰

עם בואו של לורד פלומר, הנציב הבריטי השני, שהחליף את סמואל ב־1925, קיווה הכותב את "יחי לורד פלומר!" שלבבו יהיה פתוח לבקשות היישוב, אולי על סמך ניסיונו הצבאי ב"הוצאת פקודה". תקוותיו התממשו, שכן פלומר ניהל את המנדט ביד רמה במשך שלוש שנים ובהן שרר שקט יחסי בארץ ישראל.

מודעת האנתולוגיה של מספרו, דאר היום, 4.1.1924

הנציב פלומר

יחי לורד פלומר! יחי הנציב לורד פלומר יהי לבבו לדרישותינו ער! טרם יחליט ויוציא פקודה עשן תמיד רק "מספירו-פריד"¹³²	יסכר פי דוברי שקר! (הכחשה רשמית) יסכר פי דובר שקר ושפת כל מלשין! מה תבהו כלכם כי ילך נציבנו? על כסאו הוא ישב למגן על שלומנו, לעבוד ולעשן סיגרית "יסמין"¹³¹ אביגדור המאירי
--	---

זהותו של כותב האנתולוגיה

הטקסט "יסכר פי דוברי שקר!", העוסק בהתפטרותו של הנציב הרברט סמואל, חשוב במיוחד שכן בתחיתו מופיעה באותיות מסולסלות חתימתו של אביגדור המאירי, המקשרת בינו ובין האנתולוגיה. לא נמצאו טקסטים נוספים בחתימתו, אך ייתכן שחמקו מעינינו. בתום פרסום ה"אנתולוגיה" ב־1925 פסק כמעט לחלוטין שילובו של טקסט מחורז ובעל משקל מוגדר במודעות מספרו. בין השנים 1925–1935 שובצו בעיתונות פרסומות מעטות, שכללו שורות מחורזות על מותגי מספרו כמו אלה שפורסמו בדאר היום לרגל ל"ג בעומר 1927 ללא ציון היוצר. הסגנון השונה, שאינו שומר על המרובע של האנתולוגיה, מעלה את ההשערה כי מדובר בכותב אחר.

פרסומת מחורזת למותגי "מספרו" (לא במסגרת האנתולוגיה)

לשמעון הצדיק כי תלכו, יהודים יקרים, אל נא תעשנו סיגריות של זרים! שמרו מסורת לעשן הקטורת של מספרו בימי הספירה, ינעם לכם ריח שדה "שמעון הצדיק" מסביב, אם תעשנו רק סיגריות "אביב!" ואם לעשן כל אחד יזמין, הסיגריה הנפלאה "יסמין!"¹³³	למעשן העברי לעשן סיגריות – שני צדדים יש למטבע, כי לשמור על הריאות, לא כל בנאדם יודע, יש עשן שהוא נקי, ויש כזה שכולו רעל, במינים אינך בקי, תשתעל אז על כל שעל... רק מספרו זכור תמיד זוהי לכבודך הוגנת התוצרת שם עברית, עבודה שם מאורגנת, עשן אמיר – ותאמיר, עשן לטיפ – תלוטף כוח, עשן יסמין ולא תמיר, בעד כל הון את הניחוח"¹³⁴
---	--

שיר הפרסומת המחורז "למעשן העברי" תואם את דברי ביאליק, שהיה מעשן כבד, כי "לכל סיגריה יש שני צדדים: בצד אחד יש אש, בצד השני טיפוש, ובאמצע עשב יבש". לא ידוע מי חיבר את שורות הטקסט, אולי ביאליק עצמו. אין להוציא מכלל אפשרות כי טביעת קולמוסו של כותב האנתולוגיה ניכרת גם בפרסומת זו. הצעתו של עמיר עירון שהמשורר והסופר עמנואל הרוסי השתתף בכתיבת "אנתולוגיה מספירו" נבחנה ביסודיות.¹³⁵ מצאנו בעזבונו של הרוסי 12 טיוטות בכתב ידו של פרסומות שנכתבו כסיפורים קצרים, בלתי מחורזים, עבור חברת מספרו.¹³⁶ שמונה מהן פורסמו בדאר היום.¹³⁷ בשנת 1930, ארבע שנים לאחר סיום האנתולוגיה, התפרסם בדאר היום טקסט בכותרת "איזהו רמאי?"¹³⁸ שעודד לעשן את המותג "מלוכי" של מספרו. טקסטים אחרים המליצו על כל מותגי מספרו או על "יסמין, תמר או אמיר".

פרסומות של עמנואל הרוסי

איזהו רמאי? האומר שעשן פעם בחייו סיגריות יותר טעימות מהסיגריה "מלוכי" של "מספרו"¹³⁹	אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן. מפני מה? מפני שהיה מעשן את הסיגריות של מספרו. ומשפסק לעשן את הסיגריות האלה – תלוהו על העץ.¹⁴⁰	ארבעה דברים מתישים כחו של אדם: רעבון, דרך, תענית ומלכות אבל אדם שמעשן סיגריה של מספרו: יסמין, תמר או אמיר הרי אין כל פגע שבעולם שיתיש את כחו. מעתה עשנו כלכם סיגריות "מספרו".¹⁴¹
---	--	--

קיים שוני מובהק בין סגנון הפרסומות של ה"אנתולוגיה" לזה שמאפיין את שמונה הפרסומות של עמנואל הרוסי. גם מועד פרסומן, כארבע שנים לאחר סיום האנתולוגיה ועלייתו לארץ ישראל רק בסוף 1924, אינם מתיישבים עם השתתפותו באנתולוגיה בין

השנים 1923–1925. לפיכך אין תימוכין להצעה זו נראה שהרוסי לא היה שותף לכתיבת אנתולוגיה מספירו.

מאחר שכל מרובעי האנתולוגיה התאפיינו בסגנון אחיד, סביר להניח שאביגדור המאירי, החתום על אחד מהם, כתב את כולם. אחד הרמזים לכך נמצא במרובע "פרק בשיר", שבו הכותב מתייחס לאומנות הכתיבה שלו בצניעות: "לא סופר אנכי ולא משורר אך שני חרוזים אדעה לשיר". המאירי כתב אמנם שירה כבר בגיל 19, אך בשנים 1923–1924 היה עדיין "עולה חדש". רוב יצירותיו וחיבוריו הספרותיים פורסמו מאוחר יותר. פרנסתו מכתיבת פרסומות מחורזות הייתה התנסותו העיקרית כמשורר באותה תקופה, ועל כן התבטא בצניעות באנתולוגיה.

פרק בשיר

לא סופר אנכי ולא משורר
אך שני חרוזים אדעה לשיר
חרוז למשורר – "מספירו פרייר"
וחרוז לשיר – סיגריה "אמיר"¹⁴²

שנות השלושים: התפרנסות מכתיבת "שירי רקלאמה" מחורזים

הצלחת הפרסומות של המאירי השפיעה על כותבים אחרים. כעבור כארבע שנים, בשנת 1929, הלך בעקבות המאירי המשורר אברהם שלונסקי, שהחל בכתיבת "שירי רקלאמה" מחורזים למוצרי צריכה ואף טבע את המלה "פרסומת" כתחליף עברי ל"רקלאמה".

ב-1926 החל שלונסקי להוציא לאור את כתובים, כתב עת ספרותי בתמיכת אגודת הסופרים העבריים. למרות כישרונו הבולט של שלונסקי כחרון אמן, לא התעלתה תפוצת כתובים לרמה שאפשרה איתנות כלכלית. כעבור כשנה נפסקה תמיכת האגודה והביטאון נקלע לקשיי תקציב.¹⁴³ כדי לממן את המשך פעילותו, פנה שלונסקי לתעשיינים והציע לחבר עבודת פרסומות מנוקדות שיתפרסמו בכתב העת.

יינות כרמל מזרחי קיבלו את ההצעה ובספטמבר 1928 פרסם שלונסקי בכתובים "שיר תהילה" לא מחורז, המסתיים במילים: "זמורותיהם פרחו ויין ענביהם, ראש ואמיר בשוק העולמי הוא, חוק לכן כי בכל פינות העולם, ישתו אך ורק יין 'כרמל מזרחי'".¹⁴⁴

עד 1933 נרפסו בכתובים שמונה פרסומות מחורזות נוספות ליינות כרמל מזרחי.¹⁴⁵ ב-1929 פרסם שלונסקי בכתובים את בית הקפה הספרותי "שלג לבנון" ששימש את הבוהמה התל אביבית ובו נהג לשבת. "זכור את הקפה 'שלג לבנון' – 'הוא קפה האמנים, בו יפגשו זמרים ופיטנים, ציירים במאים ומנגנים, מכל המינים! אם נפשך תשתוק ותכל, לכל משקה טוב ולכל מאכל, אל תתעצב ואל תאבל'".¹⁴⁶

אל שלונסקי הצטרפו נתן אלתרמן ולאה גולדברג שייסדו את חבורת "יחידיו". שלושתם פרסמו את שיריהם בכתובים ומימנו זאת באמצעות כתיבת פרסומות מחורזות לסיגריות נדיב וגליל, ולחברות עסיס ונעלי כתר:

פרסומות מתוך "כתובים"

סיגריות נדיב וגליל "...וגם חרבונא היה כה אדיב, מפני שעשן רק סיגריות נדיב, וכל ישראל יושע כליל, אם נעשן. את סיגריות גליל,¹⁴⁷	מיצי עסיס "...כל הרוצה להיות בריא ואמין, צריך להרבות בשתיית המיץ! יגיל וישמח יעלוז וישיש, כל השותה ממיצי עסיס;¹⁴⁸	נעלי כתר "...של נעלך אם זרה היא! שום התר, לא ימצא לתוצרת נכרית, הנעל שלך היא רק נעל של כתר, כתר מלכות לתוצרת עברית!¹⁴⁹
--	--	--

ב־1933 נסגר כתב העת **כתובים** עקב מחלוקות שהתגלעו במערכת וקבוצת "יחדיו" הקימה כתב עת חדש בשם **טורים**. כעבור זמן קצר נקלע גם הוא לקשיים כלכליים שאותם תיארה לאה גולדברג:

היינו מוציאים לאור גיליונות בודדים של "טורים" וגם גיליון כזה לא זו בלבד שלא היה מכניס שכר־סופרים כלשהו, אלא, אדרבא, לשם כיסוי ההוצאות היינו כולנו כותבים שירי וקלאמה לחברות־מסחר ומודעות. בדברים אלה הצטיינו בעיקר שלונסקי ואלתרמן, והיה במאמץ זה משהו עליו ביותר, ונרמה לי שלא אטעה אם אומר, שגם פזמוני התעמולה הללו תרמו תרומה מסוימת לגמישותה וחיותה של הלשון העברית?¹⁵⁰

בכתב העת **טורים** התפרסמו בשנים 1933–1934 פרסומות מחורזות למותגים תעשייתיים שונים. נמנו עמם מיצי וריבת "עסיס", יינות יקב "כרמל מזרחי", משחת השיזוף "ולווטה", מוצרי "תנובה", מחלבת "עין חלב", עטי "כתב" וסיגריות "דובק" ו"בז'ראנו".¹⁵¹ גם בפרסומות ב**טורים** לא נכתבו שמות מחבריהן, אך אפשר לייחס את מיעוטן לאחד משלושת המשוררים שלונסקי, אלתרמן וגולדברג.¹⁵² הפרסומות המחורזות שכתב אלתרמן לליל הסדר עבור יקב "כרמל מזרחי", או לשמן של חברת מגד שזכה לשתי פרסומות מחורזות שונות שכתבו שלונסקי וגולדברג בנפרד.

פרסומות מחורזות למוצרי מזון של אלתרמן, שלונסקי וגולדברג

שמן מגד – לאה גולדברג כָּל נֶפֶשׁ עוֹרָגָת, חוֹמְדָה, מְתוּגָגָת: רַק שֶׁמֶן שֶׁל "שֶׁמֶן", הַשֶּׁמֶן הוּא "מֶגֶד". זֶה שֶׁמֶן בְּכָל הַשָּׁמַיִם מְשׁוּבָּח כִּי יָד וּמִזְכָּן הוּא, אֶלּוּף הַמִּטְבָּח. וְלָכֵן: אֶךְ שִׁיר הַשִּׁירִים לִי לְ"שֶׁמֶן" שָׁמַיִם! מְטוֹב תִּמְרוּקִים עַד מִשְׁחַת הַשָּׁנִים. וְ"מֶגֶד" – הַשֶּׁמֶן הַזֶּה בְּתַכְלִית תִּפְאָרֶת לְכָל סְעוּדָה וְתַפְרִיט.¹⁵⁵	שמן מגד – אברהם שלונסקי אֵיזָה פֶּלֶא אֵיזָה פֶּלֶא אִם יִשְׁנֶם שָׁמַיִם כָּאֵלָה אִם רַק "שֶׁמֶן" הוּא חוֹבָה לְסְעוּדָה טוֹבָה אֵיזָה פֶּלֶא אִם נוֹהֶגֶת כָּל אִשָּׁה לְדֹרֶשׁ רַק "מֶגֶד" אִם יֵשׁ פֶּה בְּכָל מִטְבָּח שֶׁמֶן זֶה יָד.¹⁵⁴	כֶּרְמֶל מִזְרָחִי – נתן אלתרמן אַרְבַּע הֵן כּוֹסוֹת לֵיל הַסֵּדֶר, אֶךְ הַיָּיִן אַחֵר רַק, אַחִי, כִּי כָלֵנוּ נִדְרָנוּ הַנֶּדֶר לְשִׁתּוֹת רַק "כֶּרְמֶל מִזְרָחִי".¹⁵³
--	--	---

אין תמה אפוא שגם סיגריות מספרו זכו לניצוצות מחורזים מפרי עטם של השלושה: "ומי שכבר זכה לטעום מן התפארת, תפארת הסיגריות 'אמיר'!, הוא לא יחליף אותה לנצח באחרת, אותה הוא באחרת לא ימיר".¹⁵⁶

סיכום

חברת הסיגריות מספרו נמנתה עם היזמים הבולטים בפרסום מוצריה בעיתונות העברית של שנות העשרים ובלטה בסדרת פרסומות מחורזות יומיות, "אנתולוגיה 'מספירו'", שנכתבה בין השנים 1923–1925. אפשר לומר שהייתה אחד ממסעי הפרסום הראשונים בעיתונות העברית למוצרי צריכה.

מחתימתו של אביגדור המאירי על אחד המרובעים, והדמיון הסגנוני שלו לשאר המרובעים אפשר לקבוע שהוא כתב את רוב מרובעי האנתולוגיה. לפיכך אפשר להגדירו כחלוץ כתיבת הפרסומות המחורזות בעיתונות העברית. חלוציותו התבטאה ביכולתו לעצב בארבע שורות הדוקות ומחורזות מסר צרכני ברור לקורא העיתון בשפה קלילה והומוריסטית המשלבת תכנים מעולם האקטואליה המקומית והבין-לאומית לצד פסוקי תנ"ך וציטוטים ממיטב השירה העברית והמתורגמת.

כמעט כל חייו, אך במיוחד בתחילת דרכו בארץ, חש המאירי בחסרון כיס ולא אחת חש מה שתיאר כ"חרפת רעב". מכתביו מצביעים על מצוקה חומרית קשה, שלווה בדיכאון וייאוש. הוא פנה לוועד הלאומי במכתב מתחנן: "עומד אני בפני אלטרנטיבה אחת ויחידה: או להמשיך ברעבון משפחתי יחד אתי ולשים קץ לחיי העוברים עלי זה זמן ידוע בלי יצירה".¹⁵⁷

מתכתובות עם מכרים עולה דמות עיקשת, בוטה ואף עולבת שחיה רוב הזמן בחסרון כיס ותובעת מצד שני את עלבונה וכבודה בשל אי-הכרה בכישרונה ובשל הקושי לשרוד מכתובה. מנחם ריבולוב השיב לו ב-13 בדצמבר 1929: "את מכתבך מה-27 לנובמבר קבלתי, יחד עם השיר, והודעתי. לא האמנתי ולא ידעתי שכך הוא המצב. התחלתי בעבודה – והיום, 13 בדצמבר, שלחנו לך טלגרפית סך של \$ 100 [...] לא אנוח ולא אשקוט עד אשר אמצא לך עזרה אשר תציל אותך ואת ביתך מחרפת רעב".¹⁵⁸

האנתולוגיה מאפשרת הצצה לכישרונו הספרותי והמשוררי של המאירי באמצעות רמזים למיומנותו בשימוש מושכל בטקסטים מהתרבות העברית והעולמית. ניכרים בו ניצוצות של ברק, להטוטי לשון ושימוש מושכל ועדכני בטקסטים של אושיות התרבות העולמית, המאפיינים את כתיבתו גם בשיריו, ספריו, מחזותיו ובמאמרי הביקורת שפרסם מאוחר יותר.

בתחום רב קשר המאירי בין ההנאה מעישון סיגריות איכותיות למאורעות מחיי היישוב העברי דאז על חגיו, יחסיו עם הבריטיים והערבים והמתח בין הפלגים הציוניים לחרדים. מעבר לאלמנטים הסגנוניים מספקת קריאת האנתולוגיה סקירה היסטורית של

האירועים והנושאים שעניינו והעסיקו את היישוב במהלך אותן שלוש שנות כתיבה. לדעתנו ראויה האנתולוגיה להוצאה לאור נפרדת, על פי הנושאים שעסקה בהם. בקישור שעשה המאירי בין אירועי אקטואליה חשובים למותג המומלץ, הוא ביקש להקנות לסיגריה, גם אם לא במודע, משמעות וערך. ההומור המתובל בחלק מהמרובעים מאפשר זרימה נוחה של עשן הסיגריה בגרון והפרסומת המחורזת והקליטה נועדה לברל את מספרו גם ממתחרים מצריים שהחלו להגיע אז לארץ ישראל (“רקורד”, “אחדות”, “חרמון”).

השימוש בחרוזי לשון, המשקל הקבוע, המוזיקליות והחזרה העקבית על אותה מתכונת מידי שבוע-שבועיים, תרמו לקליטה מהירה של המסר הפרסומי בדומה למקובל בטכניקות השיווק המודרניות (רדיו, טלוויזיה, אינטרנט).

המאירי הניח את היסודות לשימוש שעשו אחריו עמנואל הרוסי, שלונסקי, אלתרמן וגולדברג, ומשוררים נוספים במתכונת שורות הפרסומות המחורזות למוצרי צריכה החל משנות השלושים המוקדמות.

היוזמה לפרסום ה“רקלאמות” של המאירי ושל משוררי שנות השלושים, באה מהכותבים עצמם שחיפשו דרכים להתפרנס, לא מיצרני המוצרים שפורסמו. בהיעדרם של אנשי פרסום מקצועיים, גייסו אמני העט את מיטב כישוריהם הלשוניים לעידוד צריכה של מוצרים מתוצרת הארץ בדומה לידוענים, שחקנים, סטנדאפיסטים וזמרים בימינו המשתתפים בפרסומות, כל אחד בסגנונו הייחודי. משוררי שנות השלושים לא נזקקו ל“סגנונו” של המאירי כדי ליצור פרסומת מחורזת, סגנונם הייחודי גרם לכך שיתפרסמו אף יותר ממנו. השפעתו ניכרת בשימוש בחריזה כתשתית מבנית לפרסום מוצרי צריכה שאינה “מתכתבת” דווקא עם שירה וחריזה.

אין אנו יכולים לקבוע בוודאות אם בין השנים 1923–1925 היה קשר ישיר בין הופעת ה“אנתולוגיה” לצריכה מוגברת של מוצרי חברת מספרו. הפרסום והשיווק של מוצרי צריכה היו אז רק בתחילת דרכם, בפרט בארץ ישראל, וסקרים על שביעות רצון הקהל ממוצר כלשהו טרם נערכו. עם זאת אפשר להניח כי התמשכותה של ה“אנתולוגיה” למעלה משנתיים רצופות מעידה על שביעות רצון במספרו מתוצאות המכירות ומהרווח על ההנאה של קוראי העיתון שציפו מדי שבוע למפגש עם השורות החינניות, והסגנון הייחודי ולעתים אף לסיגריה שאחרי.

הערות

- 1 דאר היום, 22.5.1925, עמ' 8.
- 2 “ביקור בבית החרושת היהודי הראשון לסיגריות בא”י של חברת “מספרו”, המשקיף, 31.5.1940, עמ' 6.
- 3 דייוויד סלע (עורך), עם פילטר או בלי? לעניין עישון וסיגריות בישראל של פעם, נוסטלגיה אונליין, אוחר מן האתר <https://www.nostal.co.il/Site.asp?table=Terms&option=single&serial=136> 28&subject=%E1%E3%E9%F7%FA%20%EE%F2%F8%EB%FA&portal=%EE%E6%E5%EF%20%E5%EE%F9%F7%E4

- 4 הארץ, 9.3.1921, עמ' 1.
- 5 הארץ, 8.5.1923, עמ' 6.
- 6 שמואל שניצר, "ירושלים, תל-אביב והעתונות העברית", קשר, 7 (מאי 1990), עמ' 22-23.
- 7 שם, עמ' 23. מינה גראור, עיתונות ומפלגה: קשרי הגומלין בין המפלגה הרוויזיוניסטית לעיתונות, תל אביב: מכון ז'בוטינסקי, 2002; זהר שביט, "התפתחות כתבי העת והעתונות", בתוך: גבריאל כהן, משה ליסק, ישראל קולת וזהר שביט (עורכים), תולדות היישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה, כרך 1, ירושלים: מוסד ביאליק, 1999, עמ' 131-132; יהודה להב, "קול העם: עיתון במאבק מתמיד", קשר, 2 (נובמבר 1987), עמ' 95-97.
- 8 גבריאל צפרוני, "עתון מיוחד", קשר, 3 (מאי 1988), עמ' 107-112; מרדכי נאור, רבותי, העיתונות, תל אביב: משרד הבטחון, 2004, עמ' 305-314; אורי קיסרי, זכרונות ליום מחר: עתים, עתונים, אנשים, תל אביב: עם עובד, 1975, עמ' 173-191.
- 9 אורית יעל, "יחסים פרטיים בעיניים ציבוריות: זוגיות בחברה העירונית היישובית בארץ ישראל והשתקפותה בשיח העיתונות העברית", עבודת דוקטור, אוניברסיטת בראילן, 2012, עמ' 11-12.
- 10 עוזי אלידע, "עתונות הסנסציה בארץ-ישראל בתחילת המאה ה-20", קשר, 11 (1992), עמ' 70-79; הנ"ל, "עתונות 'צהובה' מול עתונות 'הגונה'", שם, 26 (נובמבר 1999), עמ' 40, 45; הנ"ל, "אביגדור המאירי ועיצוב התקשורת העממית הארץ-ישראלית בשנות העשרים", שם, 52 (2019), עמ' 39-48.
- 11 הנ"ל, "עתונות 'צהובה' מול עתונות 'הגונה'", שם, 26 (נובמבר 1999), עמ' 40-45.
- 12 יוחנן ארנון, "המחר" של אביגדור המאירי: עיתון של איש אחד", שם, 6 (סתיו 1989), עמ' 88-93 (להלן: ארנון, "המחר", של אביגדור המאירי).
- 13 עוזי אלידע, "אביגדור המאירי ועיצוב התקשורת העממית הארץ-ישראלית בשנות העשרים", שם, 52 (חורף 2019), עמ' 39-48.
- 14 סופרנו המיוחד ביפו, "משפט לב חרש", דאר היום, 13.12.1921, עמ' 3.
- 15 שם; אביגדור המאירי, "על העתונות העברית", שם, 22.11.1923, עמ' 4.
- 16 שם; אביגדור המאירי, "הרצאת דוד ורדי", שם, 5.2.1924, עמ' 2.
- 17 ארנון, "המחר" של אביגדור המאירי.
- 18 דוד אלכסנדר, "הקומקום: ראשית התיאטרון הסאטירי בארץ-ישראל", עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל אביב, 1975.
- 19 ארנון, "המחר" של אביגדור המאירי.
- 20 Howard Cox, *The Global Cigarette: Origin and Evolution of British American Tobacco, 1880-1945*, Oxford: Oxford University Press, 2000.
- 21 "מכתבים מיפו", הארץ, 19.7.1921, עמ' 3.
- 22 בראש פינה, כפר תבור, סג'רה, משמר הירדן. ראו: "חברת מספרו, הטבק של המושבות", דאר היום, 2.9.1923, עמ' 4.
- 23 דוד תדהר, "יוסף ויקטור לופ", הנ"ל, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובניו, תל אביב: ספרית ראשונים, 1960, 2, עמ' 676-677.
- 24 אורי רוזנברג, "46. סיגריה עברית", נושנות. אוחר מן האתר www.pprozza.com/2014/09/ (להלן: רוזנברג, "46. סיגריה עברית").
- 25 "תוצרת הטבק", דאר היום, 17.1.1924, עמ' 4.
- 26 ש' שמיר, "מיפקרי האוכלוסין בארץ ישראל בשלהי המאה ה-19 והמאה ה-20", שרשרת הדורות: חקר תולדות המשפחה היהודית, יח, 1, 2004, עמ' 13.
- 27 "חשוב למעשנים", דאר היום, 26.12.1924, עמ' 1.
- 28 דאר היום, 27.2.1925, עמ' 1; גבריאל צפרוני, "ניחוח קטורת הסיגריה העברית", קשר, 14 (נובמבר 1993), עמ' 130.
- 29 רוזנברג, "46. סיגריה עברית".

- 30 אביבית אגם דלי, **מחוזות חפץ: נופי פרסומת בישראל**, תל אביב: רסלינג, 2010, עמ' 11–47.
- 31 **חבצלת**, 22.10.1863, עמ' 4.
- 32 אסנת רוט-כהן ויחיאל לימור, "מאומנות לתעשייה": גורמים, תהליכים ונקודות ציון בהתפתחות תעשיית הפרסום בישראל, **מסגרות מדיה**, 14 (2015), עמ' 65–68.
- 33 שם, עמ' 67.
- 34 **חבצלת**, 14.2.1907, עמ' 1.
- 35 שם, 26.6.1908, עמ' 1, מודעה מאת ועד פקידות העיר, גבאי בית החולים הכללי "שער ציון".
- 36 עירית זאבי, "אבדן הפשטות: הרטוריקה של הפרסום בעיתונות היומית הישראלית בעשור הראשון ובעשור הנוכחי", **מסגרות מדיה**, 5 (2010), עמ' 83–108.
- 37 מתי מאיר ומאשה פוזינה, **תוצרת הארץ: התעמולה, העיצוב והפרסום, 1923–1948**, ירושלים: מוזיאון ישראל 1997; Hizky Shoham, "'Buy Local' or 'Buy Jewish'? Separatist Consumption in Interwar Palestine", *International Journal of Middle East Studies*, 45, 3 (2013), pp. 469–489; Anita Shapiro, *The Struggle for "Jewish Labour": Concept and Consequences: Conflict and Consensus in Jewish Political Life*, (1986), pp. 92–100
- 38 Gareth Terry, Nikki Hayfield, Victoria Clarke & Virginia Braun, "Thematic Analysis", Wendy Stainton Rogers and Carla Willig (eds.), *The Sage Handbook of Qualitative Research in Psychology*, Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Inc. 2017, pp. 17–37
- 39 Ian Maynard Begg, Ann Anas & Suzan Farinacci, "Dissociation of Processes in Belief: Source Recollection, Statement Familiarity and the Illusion of Truth", *Journal of Experimental Psychology: General*, 121(4), pp. 446–458; Petra Filkukova & Sven Hroar Klempe, "Rhyme as Reason in Commercial and Social Advertising", *Scandinavian Journal of Psychology*, 54, 5 (1992), pp. 423–431
- 40 American Tobacco Company, "American Women in Tobacco Advertisements, 1929–1939", <https://omeka.uottawa.ca/jmccutcheon/exhibits/show/american-women-in-tobacco-adve/history-of-the-american-tobacco>; Sabrina Barr, "How Smoking Adverts Have Evolved over the Decades, From a Gentleman's Pastime to a Life-threatening Activity: Smoking Became Increasingly Popular during the First and Second World War", *Independent*, 22.10.2018. <https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/smoking-adverts-cigarettes-tobacco-history-philip-morris-first-world-war-a8596196.html>
- 41 Terry, Hayfield, Clarke & Braun, "Thematic Analysis", W. Stainton Rogers and C. Willig (eds.), *The Sage Handbook of Qualitative Research in Psychology*, Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Inc. 2017, pp. 17–37
- 42 עמיר עירון, "כשמודעות הפרסומת נכתבו במערכות העיתונים", **קשר**, 60 (2023), עמ' 221–232 (להלן: עירון, "כשמודעות הפרסומת").
- 43 נזיקין, מסכת אבות, פרק א.
- 44 **דאר היום**, 30.1.1925, עמ' 1.
- 45 תהלים קכח, 2.
- 46 **דאר היום**, 13.3.1925, עמ' 1.
- 47 *La Palestine*, 27.2.1925 (תרגום מערבית: יותם דגני).
- 48 **דאר היום**, 23.1.1924, עמ' 1.
- 49 **דבר**, 26.7.1939, עמ' 5.
- 50 **דאר היום**, 7.1.1925, עמ' 1.
- 51 שם, 1.2.1924, עמ' 4.
- 52 שם, 14.1.1925, עמ' 1.

- 53 שם, 4.1.1924, עמ' 4.
- 54 שם, שם.
- 55 שם, 20.8.1924, עמ' 1.
- 56 שם, 5.12.1924, עמ' 1.
- 57 שם, 30.4.1924, עמ' 1.
- 58 יעל רשף, "הזמר, הפזמון והעברית המדוברת: על השתלבותה של לשון הדיבור במוזיקה הפופולרית של תקופת היישוב וראשית ימיה של המדינה", לשוננו, ע (2008), עמ' 513-532.
- 59 בראשית ח, 11.
- 60 שיר השירים ה, 9-10.
- 61 ירמיהו ט, 22.
- 62 מבוסס על תהלים ב, 1.
- 63 במדבר ט, 14.
- 64 דאר היום, 9.12.1925, עמ' 5.
- 65 שם, 30.10.1925, עמ' 8.
- 66 ח"נ ביאליק, השלח, כרך ב, עורך: אשר גינצברג, ברלין 1897, עמ' 450.
- 67 ישעיהו יא, 15.
- 68 עידו בסוק, ליופי ונשגב לבו ער: שאול טשרניחובסקי – חיים, ירושלים: כרמל, 2017, עמ' 94.
- 69 ישעיהו מ, 7.
- 70 אברהם פרנקל, "דמותו ההיסטורית של ר' אמנון ממגנצא וגלגוליו של הפיוט "ונתנה תוקף", ציון, סז, ב (תשס"ב), עמ' 125-138.
- 71 דאר היום, 18.4.1924, עמ' 6.
- 72 שם, 12.3.1924, עמ' 1.
- 73 שם, 19.3.1924, עמ' 1.
- 74 שם, 9.1.1925, עמ' 5.
- 75 שם, 17.12.1924, עמ' 1.
- 76 אפרים חזן, "ויכוח ודרושיה בשירתו של רבי אברהם אבן עזרא", בתוך: דב שוורץ (עורך), רבי אברהם אבן עזרא איש אשכולות, תל אביב: אדרא, 2013, עמ' 40.
- 77 תהלים מח, 2.
- 78 דאר היום, 26.3.1924, עמ' 1.
- 79 שם, 4.4.1924, עמ' 6.
- 80 שם, 26.3.1924, עמ' 2.
- 81 שם, 17.6.1925, עמ' 1.
- 82 שם, 14.11.1923, עמ' 1.
- 83 שם, 30.5.1924, עמ' 4.
- 84 תהלים קמו, 3.
- 85 משנה, מסכת אבות, פרק א, משנה יד.
- 86 תהלים ב, 14.
- 87 דאר היום, 28.12.1923, עמ' 1.
- 88 שם, 30.11.1923, עמ' 6.
- 89 שם, 28.11.1923, עמ' 1.
- 90 שם, 24.10.1924, עמ' 1.
- 91 שם, 22.8.1924, עמ' 5.
- 92 שם, 18.6.1924, עמ' 1.
- 93 השיר תורגם בידי משה דוד דנציגר: "התדע ארץ, אי עצי הדר יפרחו", האסיף, ד, תרמ"ח, עמ' 30-31.

- 94 "עונג שבת", בלוג של דוד אסף, onegshabbat.blogspot.com, 4.10.2019
- 95 דאר היום, 18.1.1924, עמ' 1
- 96 שם, 8.2.1924, עמ' 4.
- 97 שם, 4.6.1924, עמ' 1.
- 98 בוריס שץ, ירושלים הבנויה: חלום בהקיץ, כרך א, ירושלים: בצלאל, 1924
- 99 פוליטיקאי פלסטיני שעמד בראשות עיריית ירושלים בשנים 1918–1920 והנהיג את התנועה הלאומית הפלסטינית מ-1920 ועד מותו ב-1934.
- 100 שיחתם נערכה בעזרת מתורגמן והמחלוקת על הדרישות הלאומיות של כל אחד מהצדדים נותרה בעינה. תום שגב, ימי הכלניות: ארץ ישראל בתקופת המנדט, ירושלים: כתר, 1999, עמ' 109–110.
- 101 "משפט רופין נגד דאר היום", דאר היום, 18.3.1925, עמ' 3; עוזי אלידע, "עיתונות 'צהובה' ומסעי צלב עיתונאיים: דאר היום ופרשת רופין", ישראל, 24 (2016), עמ' 329–353; הנ"ל, "עיתונות 'צהובה' מול עתונות 'הגונה'", קשר, 26 (נובמבר 1999), עמ' 40, 45.
- 102 הארץ, 19.8.1925, עמ' 1.
- 103 דאר היום, 23.7.1924, עמ' 1.
- 104 שם, 11.7.1924, עמ' 5.
- 105 שם, 26.8.1925, עמ' 4.
- 106 פנחס דגן, "מכללתנו", דאר היום, 1.4.1925, עמ' 1; "ברכת זיגמונד פרויד", שם, 26.3.1925, עמ' 2; "מפעלי הקק"ל בניסן תרפ"ה", שם, 20.2.1925, עמ' 6; "פרופ' רפרד על המכללה העברית", שם, 4.5.1925, עמ' 2.
- 107 ישעיהו כו, 2.
- 108 דאר היום, 3.4.1925, עמ' 5.
- 109 שם, 22.4.1925, עמ' 1.
- 110
- 111 שם, 5.9.1924, עמ' 6.
- 112 שם, 20.2.1924, עמ' 1.
- 113 שם, 27.6.1924, עמ' 4.
- 114 שם, 2.7.1924, עמ' 1.
- 115 הארץ, 28.7.1924, עמ' 2.
- 116 דאר היום, 19.2.1924, עמ' 3.
- 117 שם, 4.6.1925, עמ' 3.
- 118 שם, 16.1.1924, עמ' 1.
- 119 שם, 24.7.1925, עמ' 8.
- 120 הארץ, 1.11.1923, עמ' 4.
- 121 דאר היום, 3.3.1924, עמ' 4.
- 122 שם, 4.6.1925, עמ' 3.
- 123 "The Republic of Turkey", Manchester Guardian, 31.10.1923
- 124 הארץ, 9.8.1925, עמ' 2.
- 125 דאר היום, 13.2.1925, עמ' 1.
- 126 שם, 6.2.1925, עמ' 5.
- 127 שם, 19.1.1925, עמ' 3.
- 128 John Maynard Keynes, *The Economic Consequences of the Peace*, London: Macmillan and Co, 1920, pp. 84-93
- 129 תהלים סג, 12.
- 130 מרדכי נאור, "7 נציבים", עת-מול, יט, 4 (114) (1994), עמ' 3.

- 131 דאר היום, 4.1.1924, עמ' 4.
- 132 שם, 16.10.1925, עמ' 4.
- 133 שם, 20.5.1927, עמ' 2.
- 134 הארץ, "רבנו משה בן מימון: למלאת שמונה מאות שנה להולדתו", ערב פסח, 1935, עמ' 2. [לציין תאריך מדויק בבקשה]
- 135 שם, 15.2.1924, עמ' 1.
- 136 ארכיון עמנואל הרוסי בספרייה הלאומית, ירושלים (סדרה 2-כתבי יד; סיגריות מספרו; סימול: ARC.4* 181702493).
- 137 דאר היום, 3.1.1930, עמ' 1; 21.2.1930, עמ' 1; 23.2.1930, עמ' 1; 10.7.1930, עמ' 1.
- 138 שם, 27.2.1930, עמ' 1.
- 139 שם, 27.2.1930, עמ' 1.
- 140 שם, 12.3.1930, עמ' 1.
- 141 שם, 29.7.1930, עמ' 4. ההדגשות במקור.
- 142 שם, 21.12.1923, עמ' 3.
- 143 אורי סלע, הגל הקל של השירה העברית, תל אביב: ספריית פרוזה, 1985, עמ' 7-8 (להלן: סלע, הגל הקל).
- 144 כתובים, 14.9.1928, עמ' 6.
- 145 שם, 27.2.1931, עמ' 6; 25.9.1931, עמ' 3; 16.3.1932, עמ' 4; 19.4.1932, עמ' 8; 12.10.1932, עמ' 5; 10.3.1933, עמ' 4; 23.6.1933, עמ' 4.
- 146 שם, 17.4.1929, עמ' 4.
- 147 שם, 14.3.1930, עמ' 2.
- 148 שם, 22.5.1930, עמ' 4.
- 149 שם, 11.9.1931, עמ' 5.
- 150 על המשמר, 12.11.1954, עמ' 5.
- 151 סלע, הגל הקל, עמ' 32-52.
- 152 טורים, 28.2.1934, עמ' 14; 30.3.1934, עמ' 13; 17.5.1934, עמ' 15.
- 153 שם, 30.3.1939, עמ' 7.
- 154 שם, 5.9.1934, עמ' 6.
- 155 נתי גבאי, "כתיבה שיווקית מאת לאה גולדברג", הספרנים: בלוג הספרייה הלאומית, 8.12.2019.
- 156 טורים, 17.3.1935, עמ' 18.
- 157 גנזים, 1940, 0001 119-2-21-259885.
- 158 המכתב שמור במכון גנזים, 259364 119-2-11, 1929.